

חבר
הנאמנים
של
תנועת
בית יעקב

מדי שבת בשבתו

פרשת כי תבוא

נתיבות בחינוך

שיח לפרשת השבוע

הרב בנימין שצ'רנסקי שליט"א

התחדשות

דרכו של אדם לתלות תקוות בתחילת כל דרך, בראש כל פרק חדש בחיים. ואף בערב שנת לימודים חדשה נולדות בלב ציפיות לקראת העתיד. כל אחד מאתנו מתפלל, שתהיה בעז"ה השנה הבאה עלינו לטובה שנת לימודים מבורכת, ויאיר ה' את עינינו שלא לטעות חלילה בשוגג או במזיד בעבודה החינוכית עם תלמידותינו, כי בתחום זה כל שגיאה "טכנית" היא שגיאה רוחנית ארוכת טווח וכל טעות "מקרית" היא פגיעה אישית - נפשית, חלילה.

בטוח אני, שאינני מחדש מאומה בדברים אלה, שכן אין מחנכת שלא תעיד עליהם מנסינה, ואין מורה שלא תמצא להם אישור מתוך יומן חוויותיה שלה, ובפרט שהדברים נאמרים על פי סופרים וספרי רבותינו. אף על פי כן חש אני צורך לחזור ולהרהר בקול רם, למען נשנן לעצמנו אמיתות ידועות, בחינת הדברים שאמר רבינו משה חיים לוצאטו בהקדמה לספר "מסילת ישרים": "כי לא תמצא ברוב דברי אלא דברים שרוב בני האדם יודעים אותם ולא מסתפקים בהם כלל, אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמיתותם גלויה לכל - כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה... אבל התועלת יצאה מן החזרה עליו..."

עצם השאיפה לתקן ולהתקדם מעידה על ביקורת עצמית מתמדת, על חיטוטים בלתי נלאים, בדרך לחיפוש השלמות. המבקש לשפר ממילא אינו מסתפק במועט בהישגיו הרוחניים, ומי כמונו יודע, כי אין הפוגה בעבודה החינוכית, לעולם יש מקום להעשירה, לגוונה, להשלימה.

כולנו מסכימים בודאי להגדרה הפשטנית, שמשאת נפשנו בעבודה החינוכית היא לגדל בעז"ה בנות טובות. יורשה נא לי "לתקן" הגדרה זו ולומר, כי משאת נפשנו בעבודה החינוכית היא לגדל בעז"ה בנות שרוצות להיות טובות! נכונות ללמוד ולקבל, שואפות לעלות ולהתקדם.

על טיפוח שאיפה כזאת ממונות כמובן המחנכות והמורות. תלמידות צעירות בנות עשרה רואות במורה דמות אידיאלית, שהיא מושא להערצה ולחיקוי. והסביר אחד הגדולים: "אם הרב דומה למלאך ה' צבאות ילמדו תורה מפיהו. אם לא - לא ילמדו". היינו: אם דומה הרב למלאך בדבקותו בתפקיד ובאחריותו למילוי שלם של השליחות שהוטלה עליו, עד כי רואה הוא בזה את כל ייעודו, אז חזקה עליו, שילמדו תורה מפיהו, יקבלו מרותו ויצייתו לדבריו.

לאמיתו של דבר משמשת כל מחנכת לא רק בתפקיד מלאך אחד, כי לא רק שליחות אחת מוטלת עליה. כמספר התלמידות בכיתה כן מספר השליחות המוטלות עליה, שהרי היא המלאך האישי הממונה על כל אחת ואחת לחוד

אין אומתנו אומה אלא בתורתיה

וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה... ולשמר כל מצוותיו". פרש בעל "הכתב והקבלה": השם יתברך נתן לך גדלות וחשיבות בזה שהטיל עליך לשמור את מצוותיו. זה יתרונוך לעומת יתר האומות, אשר לא זו בלבד שלא נתחבו במצוות אלא אדרבא: "גוי ששבת חייב מיתה..."

אין ספק, שמעמדנו באומות היה שונה בתכלית, לו רק השכלנו לזכור, שקיום מצוות הוא המעניק לנו גדלות וחשיבות בין האומות. טעות טראגית שטעינו וחזרנו וטעינו בה בגלויותינו היתה דווקא התפיסה, כי בהידמות לגויי הארצות ובכניעה לתרבותם יגדל כבודנו בעיניהם, ויפסקו הרדיפות והצרות הנוראות, שידענו מיום חרב ביתנו וגלינו מעל אדמתנו. תפיסה זו עמדה ביסודה של תנועת ההשכלה. והתמצתה בסיסמא האומללה "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך". למותר לומר, שסיסמא זו כמוה כהודאה, שיש סתירה בין "יהודי" ובין "אדם", והנוהג כיהודי ממילא אינו נוהג ככל האדם. קריאה אנטישמית זו, שהיא סימפטום של שינאה עצמית חולנית, היתה "הקדמה עצמית" לתורת גזע אנטישמית מטורפת, שילדה את הפורענות הנוראה ביותר, אשר באה אי פעם על המין האנושי, וכוונה בעיקרה ובתכליתה כנגד היהודים "בני הגזע הנחות".

לאסוננו, לא למדו יהודים בכל גלויות העולם את המסקנה האחת הבלתי נמנעת, שהתבקשה מהקשר שבין התבוללות תרבותית ובין איבוד עצמי לדעת. בכל רחבי העולם המשיכו וממשיכים יהודים להתכחש לתורת משה ולהשכיחם מבניהם מתוך מחשבה, שהתבוללות בארצות גלויותיהם תבטיח להם גדולה והצלחה. וההסטוריה חוזרת על עצמה, כרגיל: בכל מקום שבו משיגים יהודים משרות מפתח ומשמשים בתפקידים בכירים - הם מעוררים קנאה, עוינות ומשטמה. כך היה בתקופת "תור הזהב" בספרד. משרבו יהודים משכילים, ששימשו רופאים, מצביאי צבא מהוללים, יועצי חצר ושרי אוצר - התעוררה משטמה עזה מצד אוכלוסיה קנאית ועוינת, והתחילה לפעפע בכל שדרות הציבור, עד שהובילה בסופו של דבר לגרוש ספרד ביום החורבן הגדול, יום ט' באב.

וכן הדבר בימינו, ישמרנו ה' מכל צרה: במקומות שבהם כבשו יהודים עמדות מפתח והגיעו למעמד כלכלי בכיר - נשמעו לפתע סיסמאות אנטישמיות מצד "מפלגות ימניות", "חוגים קיצוניים" ו"פלגים בלתי מזוהים". כל אלו יוצאים מאלמוניותם בתקופת הבחירות בארצותיהם, ולפתע הם גורפים קולות, נוהלים הצלחה בלתי משוערת, ומוכיחים בעליל, כי לא מדובר רק ב"חוגים", ב"קיצוניים" ובעוד כינויים, שבאים להסוות את מגמת האנטישמיות הכללית בכל מקום שבו מצויים יהודים "מתורבתים מדי", "משכילים

מדי", "מצליחים מדי".

נדמה ליהודים, כי מרצונם ומדעתם ולפי החלטתם הם בוחרים בדרך "תרבותית", שמתאימה ל"עידן המודרני" ומחליפים תרבות זו בעתיקה, באיתנה, בקדושה ובמוסרית שבתרבויות העולם, אשר לה הם בזים בסתר ובגלוי. ולא כן: עיוות מוחין זה הוא מן הקללות הרשומות בפרשת השבוע: "הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה, ואתה תרד מטה מטה..." הסביר רבי י"ל איגר: יש בזה רמז לירידת האופי המקורי של העם. מה שזר למהותך, לשורש נשמתך, שקיבלת מן החוץ, ע"י השפעות זרות, יהיה ברום המעלה. ואתה תרד מטה מטה – ה"אתה" שלך, של תרבותך המקורית היהודית, יהיה בשפל המדרגה, וזו אחת הקללות המרות שבתוכחה. קללה מרה זו מתגשמת במציאות היומיומית שלנו יותר משיכולנו להעלות על הדעת: רגשי נחיתות לאומיים אוכלים בנו בכל פה, עד כי ללעג ולקלס היו אפילו האידיאולוגיות הציוניות-החילוניות, אשר מראש התכחשו לתורת ישראל. אין לך בעלי-עסק, אשר יקרא בשם עברי לבית-העסק שלו, אם לרווחים הגונים ושואות עיניו: שמות צרפתיים ואנגליים וגרמנים מתנוססים מעל שמות חנויות, מפארים פרסומות צבעוניות, מודבקים לתגי בגדים שמיוצרים בארץ... אין בעל-מסעדה המכבד את עצמו, שיציע לאורחיו יין ישראלי מובחר, זה נשמע תמים ועלוב כל כך... בתפריט מוצעים לאורחים יין צרפתי, מעדני-מטבח סיניים ופרפראות איטלקיות. כמו בחנות הנעלים (עור אטלקי...) ובחנות השמלות (מיטב תוצרת לונדון...) ובסוכנות המכוניות (מכונית יפנית חדישה...) בני נוער שגדלו בקיבוצים – מיטב החזון הציוני-סוציאליסטי – נושאים עיניהם למטרה נכספת אחת: טיול ממושך בחוץ-לארץ (למותר לספר, עד כמה רבים מהם נשארים ב"טיול" לנצח, ואינם טורחים לשוב ארצה...)

מגוחך לשאול את עצמנו, האם איננו מתבישים בכל זה, שהרי דווקא הגאווה שלנו ב"השגים" אלה מעבירה אותנו על דעתנו להשקיע בהם את מיטב כספנו (מהלואות...) ואת מיטב כישורינו (בחיפוש אחריהם, במציאתם ובהפצתם). לכאורה, אם אמנם "משכילים" אנו להתערות "יפה" כל כך ב"תרבות" העולמית מתוך שאיפה לזכות לאהדת העולם, הן היינו צריכים לעמוד היום בפסגת מעלתנו המדינית והלאומית – להנות מיחסי-מסחר משגשגים עם כל מדינות העולם, ממעמד מדיני בכיר מעל כל הבמות הבינלאומיות, משפע ידידים מכל הארצות. והנה רואות עינינו את ההפך המוחלט: חרף נסיונותינו הנואשים להיות "הומאניים" מאין כמותנו כלפי כל המיעוטים היושבים בתוכנו – מושמצים אנו יומיום מעל כל בימה בינלאומית, מואשמים דווקא ב"רדיפת המיעוטים" היושבים בארצנו ובנסיות כיבוש והתפשטות... מדינות המתעללות בתושבים, המעזים להביע דעה עצמית, מטיפות לנו ברוב צביעותן מוסר על יחסנו לתושבים ערבים בארצנו שלנו. מעצמות, שהכניעו ארצות רחוקות מהן בכח המגף והזרוע אך ורק כדי להאדיר את שמן ולהתפשט על פני כדור-הארץ, אינן נרתעות מהגשת גינויים חריפים נגד עמנו, שיצא למלחמת-מגן באויבים הקמים לרצוח אותנו נפש בתוך ארצנו שלנו! אחים יהודים קמים מתוכנו להכפיש את שמנו בגויים כדי להראות "הומאניים" בעיניהם ולזכות לאהדתם. העתונות שלנו עצמנו מלאה דברי נאצה על התנהגותנו כלפי ה"מיעוטים הערביים" כדי להוכיח לעולם ומלואו כי מרוב "מוסריות" חולנית מוכנים אנו להצדיק את אויבנו ולהרשיע את עצמנו...

אבל ראה זה פלא: כל ההאשמות העצמיות, הרדיפה החולנית אחר "דעת קהל" בעולם – כל זה אינו מעלה את קרננו, ועדיין אנו שנואים, בזויים ומושמצים אף יותר משהיינו אי-פעם בעבר. ההתרפסות וההתגמדות נוכח "העמים

לומר לה "גדלי". עליה לדאוג דאגתו של כל צמח, להזינו ולטפחו בהתחשב בתכונותיו המיוחדות לו. תלמידת הסמינר בגיל ההתבגרות עומדת בודאי בנסינות ובמאבקים אופייניים לגיל זה: רגשי מרי נגד המימסד (לעיתים נגד הורים, ולעיתים נגד מורים ולעיתים נגד אלה וגם נגד אלה); רגשי נחיתות מסיבות אישיות או חברתיות, או להיפך, רגשי התנשאות דוקא; רגשי קנאה, ולא דוקא קנאת סופרים; אמון בלעדי בתבונה האישית ודמיונות שוא מסוג "אף אחד לא מבין אותי". אף על פי כן מצפה בת העשרה בסתר לבה, שהמחנכת תפנה אליה, תעזור לה, תעמוד לצידה בכל התמודדות.

תפקיד החינוך איננו בשום אופן ואופן תפקיד שיו, ואף אסור לו, שיראה כזה בעיני התלמידה. כל החובות הטכניות המוטלות על מחנכת בשמירה על הסדר ועל המשמעת בכתה אינן אלא טפל (חיוני והכרחי אמנם!) לעיקר תפקידה: הכרת כל תלמידה ותלמידה שלה, למען תדע לטפל בה בדרך הבריאה ביותר מצד מבנה נפשה ומכלול תכונותיה. כשם שלא ירשום רופא תרופה לחולה, אשר את עברו הרפואי איננו מכיר, כן לא תוכל מורה למצוא "מרשם חינוכי" לתלמידה, אשר לנסיבות שלה איננה מודעת. וכשם שלא יקבע רופא אבחנה רפואית בטרם יערוך סדרת בדיקות, כן לא תדע מורה "אבחנה חינוכית", בטרם תעמוד על טיב תלמידתה ותתהה על קנקנה בכתה ובחברה, במסגרת הסמינר ומחוצה לו. היו דברים מעולם, שנקלעו תלמידות למשברים אישיים, ומחנכות נאמנות חילצו אותן בעבודה חינוכית מסורה ונבונה. לימים גדלו תלמידות אלו והקימו ב"ה בתים מפוארים בישראל, והוכיחו שוב ושוב את הידוע לכולנו מכבר: אין להתיימש מיהלום, גם אם הוא מזוהם ופגום ביותר, יש להרימו, להשקיע בו הרבה מאד עמל ועבודה, עד שיבריק כי בסופו של דבר אמנם הברק יבריק.

לא רק מי שמתלבטת בבעיות או נקלעת למשברים משוועת לעידוד ולהבנה של מחנכת. כל ילדה צעירה מתלבטת בשאלות אישיות. כל אדם ואדם בעולם צמא לפריסה בשלומו האישי, לגילוי של חיבה ושל רצון כלפיו. אם אמנם מגלה המחנכת ענין אישי בתלמידותיה – הרי היא נוטעת בלבן אמון כלפיה. הן נוכחות לדעת, שהיא דואגת להן מתוך אהבה ומסירות, ואיננה ממלאת בכתה רק תפקיד פקידה רושמת פרטים ביומן הכיתה שלהן. גם אם לא משיבות לה כולן במטבע של גילוי לב, הרי עצם העובדה שהן רוחשות לה אמון ומעריצות אותה, מבטיחה לה נאמנות וצייתנות מצדן.

ולא כן, אם סבורה תלמידה, שהמחנכת אינה מכירה אותה ואינה מתעניינת בה. הרגשה כזאת של תלמידה היא מבחינתה "אישור לא רשמי" לחשוב או לעשות ככל העולה על דעתה – שהרי ממילא אין המחנכת יודעת מה בדיוק היא חושבת או עושה, ממילא מאבדת המחנכת את כח ההשפעה על התלמידות. באין לתלמידה אמון במורתה, אין למורה השפעה על תלמידתה.

בל נטעה לפרש אהבת מורה לתלמידות – רכרוכיות. בסתר לבן מצפות התלמידות לקו חינוכי החלטי וברור, המגדיר לפניה היטב את הגבולות שבין "אסור" ובין "מותר". הססנות, פקפקנות ולשון משתמעת לכמה פנים מערערות את היציבות הרוחנית של הילדה – בת העשרה, פוגמת בשלמות נפשה. תלמידה מצפה לשמוע הוראות חד משמעיות, שואפת לקו חינוכי מוצק ובלתי מתפשר, שימנע לבטים נפשיים בתוכה פנימה ויציל אותה ממשגים ומכישלונות במסגרת החינוכית שבה היא חיה.

כמובן, ראוי לומר גם את הדברים התקיפים ביותר בנימה

אוהבת ובטון נעים, שאם לא כן הם מעוררים סרבנות פנימית ודווקנות אופיינית לגיל העשרה, אבל אין סתירה בין נימת דברים אוהבת ובין תוכן דברים החלטי וחד משמעי.

אפילו עונש מתקבל בהבנה על ידי תלמידה, אם היא חשה שהמורה החליטה עליו לאחר מחשבה ושיקול דעת. הן דיני נפשות דנים אנו, בבואנו להעניש תלמידה, ואיך נוכל להחליט עליהם, בלא לדעת את הגורמים לחטא ובלא לקחת אותם בחשבון? אם מרגישה תלמידה, שהעונש הוטל עליה מתוך גישה חינוכית צודקת ובריאה ואינה רואה עצמה מקופחת ונפגעת שלא בצדק, הרי רוחשת המורה את אמונה אפילו בדרך זו של עונש!

אבל בזאת תיבחן המורה: האם היא עצמה עומדת על הדרישות שלה? האם אין היא עצמה מזלזלת בדבריה? האם אין אזהרותיה אזהרות שוא חסרות ממשות? למותר לומר, שאם מזלזלת מורה עצמה בדבריה, הרי היא "מזמינה" מראש את תלמידותיה להקל ראש בדבריה ולא לקבלם ברצינות. נכון, שאין בתחום החינוכי "מרשם" להצלחות בטוחות. מי כמונו יודע, שגם הגישה הבריאה ביותר, המובעת בטון החיובי ביותר, נכשלת לעיתים בעבודה המעשית עם תלמידה זו או אחרת. כי זאת עלינו לשנן שוב ושוב: כל תלמידה היא אינדיבידואל לעצמו. עבודתנו החינוכית תבחן בכושרנו למצוא בכל אחד מהיהלומים המופקדים בידנו את הזוית המתאימה ביותר לליטוש מושלם. גם אם נראית עבודת הליטוש קשה, בלתי אפשרית או בלתי משתלמת, חלילה, עלינו להאמין בתוכנו פנימה, כי בעבודה מסורה נצליח בעז"ה, גם אם תכבד מאד הדרך, כי היוצא למלחמה על נפש האדם, הרי הוא כיוצא למלחמה בשדה הקרב: אם מאמין בנצחוננו – יש לו סיכוי לנצח. אם מהסס הוא מראש – מוטב שלא יצא למלחמה. סכוינו להצליח בעבודה החינוכית תלויים באמונה העצמית שלנו באפשרותנו לשנות דברים, לקדם תלמידות, לעצב נפשות. וגם אם נכשל וניפול – נשוב ונקום ונמשיך לעבוד ולמסור כוחות נפש וגוף למען כל תלמידה אחת ויחידה, שהיא כבת לנו.

אויבים קשים ביותר בעבודה החינוכית הם אנוכיות ואהבה עצמית מופרזת. גם שיחות מוסר מרגשות ביותר של מחנכת יפלו על אזניים אטומות, אם לא יוכשר הלב של תלמידה לעבודת המידות, שהיא יסוד עבודת האלקים. נטע בלב תלמידותינו שאיפה לבקשת האמת ולאהבת הזולת, שהם מפתחות ראשונים לשערי המוסר. ננסה להרגיל ללימוד זכות על כל אדם, למציאת הצדדים החיוביים והמועילים בכל מקרה. נעורר בהן שאיפה ליצור, לבנות, לעודד. אפשר שעל דרך חיוב זו נקטין ממילא את עוצמתם של הכוחות המסוכנים בנפש האדם: כוחות השליה, הביקורת, הלעג, הביטול, ההתנגדות והמרי. אם אמנם נצליח לטעת בלב תלמידותינו גישה חיובית לסובב אותן ולפקוח את עיניהן למבט חיובי על תופעות ועל אירועים סביבן, נניח בזה יסוד חשוב לאושרן בהווה ובעתיד.

שוב ושוב חש אני צורך לומר, כי אני עצמי יודע שאין בדברי אלה משום חידוש. בטוח אני, כי כל מחנכת תעיד על הדברים מנסיונה, וכל מורה תאשר אותם ממסקנותיה שלה בעבודה המעשית.

ובכל זאת הן דורשים אנו עצמנו מתלמידותינו לחזור מאה פעמים ואחת על דברים ידועים, למען יחרטו הדברים על לבותיהן. נעמוד נא גם אנו בדרישות שלנו מן התלמידות ונחזור ונשנן לעצמנו דברים ידועים, שראוי לעמוד עליהם. מעלה אני על הכתב רק נקודות ספורות, ומן הסתם תוכל כל מחנכת להוסיף עליהם מנסיונה עוד כהנה וכהנה. * ערבי שבתות וערבי חגים הם ללא ספק שעת רעוא

המתורבתים" לא זו בלבד שאינם מעלים את קרננו בעיני עמי העולם, אלא דווקא מעודדים אותם לבקר אותנו ביתר קיצוניות, להאשים אותנו ביתר עזות וחוצפה.

על תופעה זו מתריעה מראש פרשת השבוע: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך". משל לבן-מלכים, שהיה מהלך אחר אביו, והיה מהלך בכל מקום שהיה מהלך אביו. והיו בני אדם רואין, שאביו עמו, והיו יראים מפניו. אחר ימים הניח לאביו, והיה מהלך לעצמו. התחילו הבריות מכין אותו. בא לו אצל אביו ואמר לו: כך עשית לי! אמר לו: אתה עשית לעצמך, שהנחת אותי. כך ישראל: כיון שעושין רצונו של מקום, היו אומות העולם יראים מהם, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך". ואומר (שמות טו): שמעו עמים ירגזון. ויגר מואב (במד' כב). וכן הוא אומר (יהושע ב): ונשמע וימס לבבנו. לא עשו, אלא עברו על דבריו – נשתעבדו למלכות. התחילו צועקין לפני הקב"ה. אומר להם: אתם גרמתם לעצמכם, שנאמר (ירמי' ב): תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך, ודעי וראי ומר עזבך את ה' אלקיך. (ילקוט שמעוני רמז תקלח)

לאסוננו ולצערנו, לא זכורה לנו תקופת זוהר, שקיים בה הכתוב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". רחוקים אנו ממרחק אלפי שנים מתקופת דור-המדבר, שעליה מספרים הכתובים: "שמעו עמים ירגזון"; "ויגר מואב"; "ונשמע וימס לבבנו". גם תקופת שלמה המלך, הנבחרת שבכל הזמנים, שידעו בני-ישראל, רחוקה מרחק אלפי שנים, ואף עליה יודעים אנו אך מתוך הכתובים: "ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם ה'... ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה... ומאכל שולחנו... ומושב עבדיו... ומשקיו ועולתו... ולא היה בה עוד רוח... ותאמר אל המלך: אשרי אנשך, אשרי עבדיך העומדים לפניך... יהי' ה' אלקיך ברוך, אשר חפץ בך לתתך על כסא-ישראל באהבת ה' את ישראל לעולם, וישימך למלך... ותתן למלך מאה ועשרים ככר זהב... ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ... וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע חכמתו... והמה, מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב". (מלכים א' ז)

מעטות מאד היו לנו תקופות כאלה בדברי-הימים שלנו, כי על פי רוב אחוזים- היו רבים מאד מאחינו בני-ישראל בשגעון-ההתרפסות לפני גויי עולם, בסבלם רגשי-נחיתות חולניים בקרב עמם שלהם ותרבותם שלהם. אין צורך בבקאות מופלגות ולא בידיעות נרחבות כדי לדעת, שכל תרבויות-עולם ינקו רעיונותיהם מתורת-ישראל. הנה כך מתאר ה"חזון איש" זצ"ל את תקופת מתן-תורה בעולם:

"בשנה השנית לצאת ישראל מארץ מצרים – חדשות בעולם המדע. ישראל יתפאר על פני כל העמים ושרי-החכמה בספר-תורה שבידו, אשר הטילה רעש בין חכמי חידות וחוקרי-צפונות מני אז ועד עתה. כל אוהב-דעת, כל הוגה-תבונות – כלתה נפשו לדעתה ולחקרה ולהבינה. המשפטים אשר הרצו חכמי-ארץ מדור-דור על אודות תורת-עם-ישראל המה הפכיים ורחוקים זה מזה מאד. אלה יאמרו, כי קצרה לשונם להביע את רוב תהילתה ואת חמדת-יופיה כעצם השמים לטוהר. אין זאת הגות לב-ביתמותה, רק בת-השמים, אצולה ממקור-התבונה, ואלה יפערו פיהם לחרף ולבזות ולהרבות גנות, אך כל לבבות נרגשו ממנה, אלה ברגש-כבוד ואהבה, ואלה ברגש קנאה עד רקבי-העצמות, כי מאז יצא טבעה בעולם ילחמו עליה מלכי-אדמה ועריצי ארץ בימים קדמונים, להמיש אותה מקרב הארץ, ולסוף זכרה, ואדירי-עמים נאספו פעמים מספר לחפש אחר ספריה ולשורפם במוקד אשם בראש כל חוצות...

למה זה ידלקו אחריה בלי חשק בכל מדינה ומדינה ובכל דור ודור, ואחר מי יצאו, אחר ספר דומם מונח בארון. זאת

דרעוין לטעת בלב הבנות את הרגשת קדושת המועד ואת תוכנו המיוחד. נקבל נא על עצמנו להשרות בכיתותינו את האוירה האופיינית של כל מועד ממועדי הלוח היהודי. לבל תישאר בלב התלמידה תדמית שטחית של מאפייני החג, שהם סוגי המאכלים המיוחדים לו. אין ספק, שהתעוררות הלב למשמעות הרוחנית – הפנימית של כל מועד מן המועדים שלנו תתבטא ממילא בהתנהגות מעשית של תלמידותינו ביום המועד.

* שלא כמו המועדים שקבלו את שמותיהם מהקב"ה בכבודו ובעצמו, לא קבלו שבתות השנה שמות מיוחדים להם, אלא על שם הפרשה הנקראת באותה שבת הם קרויים. למען תתעוררנה התלמידות ללימוד הפרשה בכל שבוע, הונהגו בחנים על הפרשה בכל יום ראשון, מנהג זה מבורך מאוד. עובדה היא, שהבחנים מחייבים את התלמידות לעבור על חלק מן הפרשה לפחות, לעיין במפרשים ולדעת אותם. אלא שיחסן של הבנות ללימוד פרשת השבוע תלוי, כמובן מאליו, ביחסן של המורות לבוחן השבועי של הפרשה, והאחריות בידיהן.

* גם פעילות ה"בנות" בשבת אחר סעודת שבת היא – על דעת כולנו – זווית רבת חשיבות והשפעה בתוכן של שבת קודש בעולמן של התלמידות הצעירות. אלא שהמציאות הוכיחה, שאם אין המחנכות והמורות מכירות בחשיבותה של מסגרת ה"בנות" – מנצלות זאת תלמידות מסוימות להשתמטות ממסגרת חברתית – חינוכית חיונית זו, ואז מאבדים אנו חלילה את השליטה על תוכן מעשיהן בשעות קדושות אלו, ואינן מקבלות את הטוב והיפה שנמסר על ידי המדריכות לחניכותיהן. למען תלמידותיה ולמען הצלחת עבודתה החינוכית שלה – תגלנה כל מחנכת ערנות באשר לפעילות ה"בנות" בקרב תלמידותיה, תגלה ענין בנושא ותשוחח עליו עם תלמידות. מכאן תלמדנה, עד כמה חשובה לה השתתפותן העקבית בפעילות ה"בנות".

* שבתות ומועדים הם גם הזמנים, שבהם פטורות תלמידותינו מהתלבשות האחידה, ובהם מתלבשות הן לפי טעמן האישי. לא ארבה דברים על כל מאבקינו בנושא הצניעות, על כל התקנות שתקנו בענין, על כל ההחלטות שקבלנו בנושא, על כל הקשיים הצצים בדרכנו שוב ושוב בתחום רגיש ומורכב זה. הפעם אומר רק זאת: עוד אני על כך במפגיע שכל מחנכת וכל מורה תעיר לתלמידה, שהופעתה סותרת את תקנון הצניעות. בל נרשה לחתונות של אי-אלה מתלמידותינו להיות קרקס תחפושות. בל נעמוד מנגד אדישים וחסרי אונים, בראותנו תלמידות מתכחשות לחתימת ידיהן שלהן ושל הוריהן על תקנות הצניעות.

תראינה כל מורה ומורה את עצמה חיילת במשמרת לכשתבחין בחריגה מן התקנון – תזהיר את התלמידה ותביא את הדבר לידיעת המחנכת. תלמידה, שהזהרה שלוש פעמים וכמובן גם הוריה, ולא למדה מוסר – לא יהיה לה עוד מקום בסמינר שלנו. הצוות החינוכי ידון בעניינה במלא החומרה, ולא ירשה בשום פנים ואופן לתלמידות לשטות בעקרונות החינוכיים המקודשים לנו ביותר, אשר למען הקנייתם הוקם המוסד.

* מובן מאליו, כי נקיטת קו חינוכי אחיד מחייבת אותנו לשמור על קשר הדוק בין מחנכות ובין מורות. אל לנו להתיר לחריגות להפוך לנומרה רק מפני סיבות טכניות כגון: מחנכת פלוגנית אינה נפגשת עם מורה אלמונית, כי אינן עובדות באותם ימים. ההידברות בין מחנכת ובין מורה וכן בין מורה למחנכת חשובה וחיונית מכדי לתלות אותה בנסיבות טכניות שוליות. באין הידברות נפגעת העבודה החינוכית שלנו, ואת המחיר משלמים אנו בעוגמת נפש, בצער ובאכזבות קשות.

אות על מעוז תכניתה, וסגולת פעולתה על לבות בני-אדם, אשר ילבב איש הלבב לראות את המראה הגדול הזה, לדעת ישראל ותורתו". (קובץ אגרות "חזון איש")
ידעו הגויים היטב היטב את מעלתה של תורה משמים ואת עליונותה עליפני כל מערכת חוקית ומשפטית אחרת, שהמציא אנוש כדי לספק את צרכיו האנוכיים, שהרי "המחוקקים פרו ורבו בארץ, ויתנו לנו חוקים כתכונת-נפשם וכשאיפת-חשקם, חסרי-יושר וחדלי-תבונה, ולא יאריכו ימיהם, כי בשקר יסודם. זה פוסל חוקו של זה וזה פוסל של זה. זה יחוק וזה מוחק, זה בונה וזה מהרס, ובארץ אין מסדר ואין שוטר על אופן נאות ורצוי, רק רבה העזובה בקרב החיים". (קובץ אגרות "חזון איש")

על החליפנו באר מים חיים בבורות נשברים נענשנו כל ימינו, ועדין משלמים אנו את העונש, שבבתנו בגלות עד עצם היום הזה. אף על פי כן אין שום ספק, כי גלגלי-ההסטוריה נעים סביב נקודת-כובד מרכזית אחת: תפקידו של עם ישראל בין האומות. וכך כותב פרופסור סויטברט סידל, מרצה גוי מאוניברסיטת זלצבורג שבאוסטריה: "השם יתברך כל כך גדול הוא, שתמיד בידו כל מאורעות עולמנו וכל מה שמתרחש בו, והוא מנהיג את הכל באופן שתמיד מתוך הסירבול המסובך של דברי ימי העולם תופיע בדיוק התוצאה שה' ירצה בה. בכל נקודה ונקודה ובכל עת שרירה וקימת השגחתו הפרטית של רבונו של עולם. ובכל זאת יש הבדל. שרירה וקימת השגחה מיוחדת של הקדוש-ברוך הוא כלפי עם סגולתו, כלפי עם-ישראל, אשר הוא בחר בו להיות לו לעם סגולה (שמ' יט ה; דברים ז ז ועוד)... מרכז דברי ימי העולם ומרכז תולדות הישועה – תולדות ישראל" (על פי "אל המקורות" ב')

וכך כתב הד"ר יצחק ברויאר ז"ל: "ההסטוריה של העם הזה היא ממש הסטוריה ניסית. כל מי שרואה היום, אחרי אלפי שנים, את העם הזה, עם עולם, בין האומות, והוא קורא בספר-התורה ובספרי-הנביאים, ומוצא שכל הספרים האלה מבשרים בדברים פשוטים וברורים את הנס הזה, והוא אינו נופל על פניו ומודה ואומר: ה' אלקי ישראל הוא האלקים! אף כל נס אחר לא יעזור לו, כי אין לו לב להבין, ולא עין לראות ולא אוזן לשמעו!" (מוריה).

מנין שאב כח עם אחד בנידודו בין האומות במשך אלפי שנים, בהיותו מוכה, נרדף, מושפל ושנוא? מה סוד קיומו, אף על פי שנתון הוא למשיסה רוב ימיו? התשובה רשומה בפרשת-השבוע:

"היום הזה נהיית לעם" – היום הזה בו קבלת עליך בשבועה לקים את התורה, נהיית לעם. הלאומיות הישראלית איננה מתחילה משעה שישאל זוכים לארץ משלהם או לשפה משלהם, אלא דווקא משעה שהם מקבלים עליהם עול-תורה, ואפילו בעודם שרויים במדבר ללא ארץ וללא כל אמצעי-קיום טבעיים הדרושים לעם. זהו יחודה של הלאומיות הישראלית. (רבי שמשון רפאל הירש)

יאמרו אשר יאמרו הוגי-דעות מימין ומשטינים משמאל, כופרים המדברים בשם ה"קידמה" ופרופסורים לפילוסופיות-אנוכיות הקרויות בשמות שונים ובכינויים שונים. אחת הוכיחה ההסטוריה בכל מקום על פני כדור-הארץ: "אין אומתנו אומה אלא בתורותיה!" ומי שעדין מסרב להכיר בכך – יואיל נא לבקר בארצות שבהם יושבים יהודים, ואין בהם תלמודי-תורה ושיבות קדושות, ויכריזו ויקרא גם הוא בקול גדול, כי "אין אומתנו אומה אלא בתורותיה!"

* מחנכות יקרות, אנא התכנסנה ביניכן לדון בצוותא על נושאים שראוי ללבנם, על עניינים שיש להקדיש להם מחשבה כדי לתקנם ולשפרם. אין לי ספק, כי יש ברכה רבה בכל דיון ובכל מפגש שלכן.
 * לעיתים נוצרת "הידברות" בין מורות ובין עצמן, בלא שהן מודעות לה. במה דברים אמורים? נכנסת מורה לחדר המורות, והיא זעופה וכעוסה לאחר תקרית מבישה עם תלמידה. כמשיח לפי תומו ובלא שום כוונה זדונית חלילה, מספרת המורה את התקרית עם התלמידה - כל האזניים שומעות את הדברים, שהם מבחינתם ובשבילם אך ורק בגדר לשון הרע והוצאת שם רע. אנא! נזהר נא בדברנו ברשות הרבים הקרויה "חדר מורות". בודאי שיש ללבן כל תקרית עם תלמידה ולמצוא דרך ליישר הדורים, אבל יש לשקול בזהירות רבה עם מי ראוי ללבן את הענין, מי יוכל לעזור או להשיא עצה ומי הוא בעל הסמכות בנושא זה. והרי אם אין כוונתנו להלבין פני תלמידה ברבים - אין שום תכלית בסיפור התנהגותה בקול רם לפני כמה מורות, שאינן מכירות אותה בכלל! בדרך כלל ראוי להגיש את הענין למחנכת הכתה, ללבן אתה את הענין ביישוב הדעת ומתוך לב טהור השואף באמת ובתמים להיטיב ולתקן.

* לא פחות חשוב מן הקשר בין מורות ובין מחנכות הקשר בין מחנכות ומורות ובין הורים. לצערנו, מתברר לעיתים רק לאחר מעשה כמה עגמת נפש וצער יכולים היינו לחסוך, לו שיתפנו הורים בעניינים שונים הנוגעים לבתם. הן אנו עצמנו הורים לילדים, יודעים עד כמה יקרה לנו כל שיחה של מורה, עד כמה היא מוסיפה לנו. נשתף נא הורים בשיקול דעתנו ובאשר לילדתם, נגלה לפניהם את לבטנו ונאמר להם ברורות את דרישותינו החינוכיות, ובודאי יביא לנו הדבר ברכה ותועלת בעזה".
 * בדרך כלל יודע אדם מה בלבו על חברו, ואינו יודע מה בלב חברו עליו. מורה כואבת התנהגות מסוימת של תלמידה כלפיה, ואינה יודעת לכאוב את הכאב, שגרמה היא עצמה לתלמידה, אבל כולנו בשר ודם אנו, מפילים תחינה לפני בוראנו: "מנסתרות נקני, גם מזדים חשוך עבדך". וה"נסתרות" האלה מסתרות בשיקולים ה"אובייקטיביים" ביותר שלנו. וכי מי מהמורות אינה משוכנעת, שהיא קובעת ציונים לתלמידות בדיוק על פי ההישגים שלהן? אף נדמה להוכיח זאת "אדום על גבי לבן", קרי: על פי סימוני - השגיאות שציין העט האדום על דף הבחינה של תלמידה. אף על פי כן לא היו ספרי המוסר מכבירים שיחות בנושא הנגיעות האישיות של אדם, אלמלא היו הנגיעות נגע קשה ומצוי כל כך.

אנא, תעמודנה כל מורה על משמר עצמה ותבדוק לא רק את דף הבחינה שלפניה אלא גם את הציון שרשמה בראשו. באמת אינני חושד חלילה אף לא במורה אחת במשוא פנים ובעוות הדין, אלא רואה אני לנכון לומר את הדברים אך ורק מפני שכולנו, כולנו בעלי נגיעות אנו. מעצם היותנו ומעצם ישותנו בעלי נגיעות אנו. אוי לנו, אם יקלקלו נגיעותינו את שורת הצדק והיושר, כי אז נאבד מראש כל סיכוי להשפעה על תלמידותינו.

אחרי ככלות הכל הן נודה כולנו, שאין בידינו "מרשמים" להשפעה, "מרשמים" להצלחה, "מרשמים" לחינוך. ככל שנשנן לעצמנו את חובותינו החינוכיים ונשא אותם בלבנו, כן יגדלו סכוינו להצמיח בעזה"י פירות טובים. בחדר המורות הפרטי שלנו נוכל להשמיע באזני עצמנו שוב ושוב דברים כאלה וכיוצא באלה. במחנכות רואות כל המורות בעלות סמכות והשפעה, ואם הן תעוררנה את המורות לביקורת עצמית, לחיפוש דרך, לשאיפות לשפר העבודה, בודאי תצלחנה להשרות בחדר המורות אוירה של נכונות לשמוע דברי מוסר על מנת לתקן ולשפר.

נוראת אחריות היא עבודתנו, ורק מרשם אחד בטוח להצלחה בעז"ה נתן לנו יעקב אבינו עליו השלום: "הקול קול יעקב". נתפלל נא תמיד לקב"ה, כי ישלח במעשי ידינו, לבל נבוש ולבל נכלם ולבל נכשל. בתפילתנו נזכיר לפניו יתברך את עצמנו ואת קהל תלמידותינו ונפיל תחינה לפניו, כי יצליח את דרכנו החינוכית וכי נראה פרי עמלנו. והוא יתברך ישמע תפילתנו ויהיה בעזרתנו.

עיומוד: ב. זילבר 054-8478169

אֲמֵרוֹת לפרשת השבוע

וְעֵינִית וְאֲמַרְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹקֶיךָ (כו, ה)
 רק אם נתפלל בהכנעה ובענווה - "וענית" - תתקבל לפניו ית' ברצון - "ואמרת לפני אלהיך".

(רבי יעקב צבי מדינוב)

תָּבִיא מֵאֶרֶץ (כו, ב)
 תפקידו של איש ישראל להעלות את הגשמיות ואת הארציות - "מארצך" - למעלה העליונה - "מראשית" - הלא היא: ראשית חכמה יראת ה'.

(רבי אהרון מקרליו)

אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ (כו, ב)
 נאמר - אשר יבחר - בלשון עתיד, בתור רמז על כך שהקב"ה בוחר בכל מקום שאיש ישראל מקדש אותו, כך שאותו מקום מתקדש כעין קדושת המקדש - המקום אשר יבחר יבחר ה' אלוֹקֶיךָ.

(רבי משה יחיאל מאורוב)

משנת השבת הלכות והליכות

הרה"ג משה פנחס זנדר שליט"א

המשך מהעלון הקודם - פרק י
 קידוש במקום הסעודה
 ח. אולם אם לא אכל כשיעור כזית במקום הראשון (יח), ומהבית השני אין אפשרות לראות את מקום הקידוש, צריך לחזור ולקדש בבית השני, אף אם היתה דעתו בזמן הקידוש הראשון לסעוד בבית השני (יט) - (ראו בהערות (כ)).

יציאה ממקום הקידוש על מנת לחזור

ט. לכתחילה אין לצאת ממקום הקידוש, אף אם כוונתו לחזור ולאכול שם, אלא אם אכל תחילה כשיעור (כא) במקום שקידש.

י. אולם מותר לצאת ממקום הקידוש (אף שטרם התחיל את סעודתו) לחדר אחר באותה דירה, לצורך דבר שהוא מצורכי הסעודה, כגון כדי ליטול ידים לסעודה (כב).

יא. בדיעבד אם יצא ממקומו אף שלא לצורך הסעודה, וחזר לאותו מקום, לא יחזור ויקדש (כג).

המשך בעלון הבא

את המקורות והערות להלכות והליכות שבת, אפשר לעיין בספר "משנת השבת" מאת הרה"ג משה פנחס זנדר שליט"א.